

Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոնական բանկ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒԹՂ

*Հարկաբյուջետային ազդակի
ցուցանիշը*

Հեղինակներ՝

Վարդան Արամյան և Վահրամ Ջանվելյան

Դրամավարկային քաղաքականության վարչություն

ԵՐԵՎԱՆ 2003

Բ ո Վ ա ն դ ա կ ու թ յ ու ն

Ներածություն	3
1. Հարկաբյուջետային ազդակների հաշվարկման մեթոդիկան	4
2. Հարկաբյուջետային ազդակների գնահատականների կիրառումը ՀՀ-ում	6
2.1 Եկամուտների Քաղաքականություն	8
2.2 Ծախսային քաղաքականություն	9
2.3 Հարկաբյուջետային քաղաքականություն	10

Հարկաբյուջետային ազդակի ցուցանիշի հաշվարկման հիմնական նպատակն է պարզել տնտեսության մեջ հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի մակարդակի, հետևաբար նաև գների մակարդակի ձևավորման վրա: Նյութը վերլուծական է և ստացված արդյունքները կծառայեն դրամավարկային ծրագրավորման աշխատանքների բարելավմանը:

Ներածություն

ՀՀ կառավարության կողմից վարած հարկաբյուջետային քաղաքականությունը, որի ներքո կառավարությունն իր ծախսերի կամ եկամուտների հավաքագրման միջոցով ազդում է ամբողջական պահանջարկի վրա, 1994 թվականից սկսած բազմիցս փոփոխությունների է ենթարկվել: Սկզբնական շրջանում բյուջեի զգալի դեֆիցիտի առկայության և դրա ֆինանսավորման աղբյուրների սահմանափակվածության պայմաններում կառավարությունը խնդիր ուներ կրճատել դեֆիցիտը, ինչը, բնականաբար, իր ազդեցությունը թողեց մակրոտնտեսական ցուցանիշների ձևավորման վրա: Սակայն դեֆիցիտի նվազումը միանշանակ չի լուսաբանում, կառավարության վարած քաղաքականության ուղղվածության և ամբողջական պահանջարկի վրա թողած ազդեցության մասին: Այսպես՝ ենթադրենք ուսումնասիրվող տարվա արդյունքում ձեռք է բերվել եկամուտների և ծախսերի այնպիսի մակարդակ, որոնց պայմաններում գրանցվել է բյուջեի զգալի դեֆիցիտ: Առաջին հայացքից թվում է թե հարկաբյուջետային քաղաքականությունն ընդլայնող է եղել (երբ տնտեսությունից ավելի քիչ փող ենք հավաքագրում, քան ներարկում՝ խթանելով ամբողջական պահանջարկը): Սակայն պատկերը կարող է բոլորովին այլ լինել. եթե ուսումնասիրենք եկամուտների փոփոխությունը փաստացի ՀՆԱ-ի և ծախսերի փոփոխությունը պոտենցիալ ՀՆԱ-ի փոփոխությունների նկատմամբ (դրանց մասին ավելի մանրամասն կխոսվի հետագայում): Մեր օրինակում, եթե եկամուտների աճի և փաստացի ՀՆԱ աճի հարաբերությունը հավասար լինի համեմատվող ժամանակաշրջանի բյուջեի եկամուտների և ՀՆԱ հարաբերության մեծությանը, նշանակում է՝ հավաքագրվել է ՀՆԱ աճին համապատասխան եկամուտներ: Միևնույն ժամանակ եթե կատարած ծախսերի արդյունքում փաստացի ՀՆԱ-ն ավելի ցածր լինի քան պոտենցիալը, կնշանակի որ պոտենցիալ ՀՆԱ-ի անհրաժեշտ մակարդակի ձեռք բերման համար համապատասխան ծախսեր չեն կատարվել՝ թեկուզև տվյալ տարում ձևավորվել է դեֆիցիտ: Համանման կարգով հնարավոր է նաև ուսումնասիրվող տարում ունենալ ավելցուկ, ընդ որում եկամուտների մասում զգալի կշիռ ունենան գրանտներն ու ԿԲ շահույթը, որոնք տնտեսությունից չեն հավաքագրվում, իսկ տնտեսությունից փաստացի հավաքագրված եկամուտները քիչ լինեն (եկամուտները փաստացի ՀՆԱ-աճին համապատասխան չեն հավաքագրվել): Արդյունքում՝ եթե դատենք միայն բյուջեի ավելցուկով ապա կստացվի, որ հարկաբյուջետային քաղաքականությունը սեղմողական ազդեցություն է ունեցել տնտեսության վրա, սակայն իրականում ծախսերի անհրաժեշտ մակարդակի ապահովման պայմաններում, անհրաժեշտ եկամուտների մակարդակը չի հավաքագրվել տնտեսությունից, որի արդյունքում խթանվել է ամբողջական պահանջարկը (հարկաբյուջետային քաղաքականությունը եղել է ընդլայնող): Սա է պատճառը, որ հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա ուսումնասիրելիս անհրաժեշտ է օգտվել հարկաբյուջետային ազդակների ցուցանիշից: Հակառակ դեպքում եթե առաջնորդվենք միայն դեֆիցիտի ցուցանիշներով, այն կարող է խեղաթուրել փաստացի ձևավորված իրավիճակը:

Նյութում ներկայացվում է կառավարության հարկաբյուջետային դիրքը ամեն մի եռամսյակի համար, ընդ որում, նշելով, թե այդ դիրքը ձեռք է բերվել

հիմնականում բյուջեի ծախսային, թե եկամտային մասի փոփոխմամբ: Փորձ է արվել նաև համեմատել ՀՀ պետբյուջեի ծրագրերի կատարման դեպքում ակնկալվող և փաստացի ցուցանիշների պարագայում ձևավորված արդյունքների ազդեցությունը տնտեսության վրա (կսեղմեր, թե կընդլայներ տնտեսությունը):

1. Հարկաբյուջետային ազդակների հաշվարկման մեթոդիկան

Սույն նյութում ընդգրկված են հարկաբյուջետային ազդակների հաշվարկման երկու մեթոդ՝ **բազիսային և Դանիական**, դիտարկենք դրանցից յուրաքանչյուրը: Բազիսային մեթոդով հարկաբյուջետային ազդակի հաշվարկման համար նախ անհրաժեշտ է հաշվարկել ցիկլիկայնորեն չեզոք բյուջեն՝

$$(1) \quad CNB_t = t_0 Y_t - g_0 P Y_t$$

CNB_t - ցիկլայնորեն չեզոք բյուջե

Y_t - փաստացի ՀՆԱ t ժամանակահատվածում;

$P Y_t$ - պոտենցիալ ՀՆԱ t ժամանակահատվածում;

t_0 - եկամուտների հարաբերությունը ՀՆԱ-ին բազիսային ժամանակահատվածում;

g_0 - ծախսերի հարաբերությունը ՀՆԱ-ին բազիսային ժամանակահատվածում;

Բազիսային տարին համեմատման համար ընտրված այն տարին է, որի պայմաններում բյուջեի և փաստացի ՀՆԱ- ցուցանիշները շատ մոտ են գտնվել իրենց ցանկալի (պոտենցիալ) մակարդակին: **Ցիկլիկայնորեն չեզոք** բյուջեն, դա բյուջեի այն հաշվեկշիռն է, որը ներառում է ՀՆԱ ցիկլիկ տատանումները և չի կրում կառավարության դիսկրետ քաղաքականության ազդեցությունը: Կառավարության դիսկրետ քաղաքականության ներքո պետք է հասկացվի հարկային վարչարարության ուժեղացումը, օրենսդրության փոփոխությունը, որոնք վերաբերվում են պետական գնումներին, հարկային համակարգին և տրանսֆերտային վճարումներին՝ նպատակ ունենալով ազդել ամբողջական պահանջարկի վրա: Ցիկլիկայնորեն չեզոք բյուջեի հաշվարկումից հետո կարող ենք ստանալ բյուջեի դիրքը (պետության հարկաբյուջետային դիրքը) տվյալ տարում, որը որոշում ենք ընթացիկ տարվա ընդհանուր դեֆիցիտից համեմտվ ցիկլիկայնորեն չեզոք բյուջեն՝

$$(2) \quad FIS_t = T_t - G_t - CNB_t$$

T_t - բյուջեի եկամուտներ t ժամանակահատվածում;

G_t - բյուջեի ծախսեր t ժամանակահատվածում;

FIS_t - Բյուջետային դիրքը t ժամանակահատվածում

Ընթացիկ տարվա ընդհանուր դեֆիցիտը ներառում է և տնտեսության ցիկլիկ տատանումները և կառավարության դիսկրետ քաղաքականության արդյունքները: Հետևաբար հարկաբյուջետային դիրքը բնութագրում է պետության վարած դիսկրետ քաղաքականության արդյունքները:

Հարկաբյուջետային ազդակի ցուցանիշն իրենից ներկայացնում է բյուջեի դիրքերի տարբերություն՝

$$(3) \quad Flt = FIS_t - FIS_{t-1}$$

կամ

$$(4) \quad Fl_t = FI^T_t + FI^G_t = (t_0 - \Delta T_t / \Delta Y_t) \Delta Y_t + (\Delta G_t / \Delta PY_t - g_0) \Delta PY_t$$

FI - հարկաբյուջետային ազդակ

FI^T_t - եկամուտների ազդակ

FI^G_t - ծախսերի ազդակ

Եկամուտների ազդակ $((t_0 - \Delta T_t / \Delta Y_t) \Delta Y_t)$ բնութագրում է կառավարության եկամտային քաղաքականությունը և դրա արդյունքում՝ եկամուտների փոփոխության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա: Այն համարվում է չեզոք, եթե պետական եկամուտների և փաստացի (անվանական) ՀՆԱ աճի հարաբերությունը հավասար է բազիսային տարվա եկամուտ-ՀՆԱ հարաբերությանը, այսինքն այս պայմաններում պետությունը հավաքագրում է այնքան եկամուտ, որքան հնարավոր է հավաքագրել փաստացի ՀՆԱ տվյալ աճի պայմաններում: Եթե եկամուտների և փաստացի ՀՆԱ աճի հարաբերությունը գերազանցում է բազիսային տարվա եկամուտներ/ՀՆԱ հարաբերությանը (եկամուտների ազդակը բացասական է), ապա ազդեցությունը սեղմողական է, հակառակ դեպքում՝ ընդլայնողական:

Ծախսերի ազդակ $(\Delta G_t / \Delta PY_t - g_0) \Delta PY_t$ (ի տարբերություն եկամուտների ազդակի հաշվարկման համար հիմք է ընդունվում ՀՆԱ-ի պոտենցիալ մակարդակը): Այն բնութագրում է կառավարության ծախսային քաղաքականությունը և դրա ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա. ծախսերի ազդակը համարվում է չեզոք, երբ ծախսերը աճում են պոտենցիալ ՀՆԱ աճին համապատասխան, այսինքն դա ծախսերի այն անհրաժեշտ մակարդակն է, որի պայմաններում կիսանենք ամբողջական պահանջարկն այնքանով, որքան անհրաժեշտ է պոտենցիալ ՀՆԱ-ի ցանկալի աճի մակարդակը ձեռք բերելու համար: Եթե ծախսերի աճը գերազանցում է պոտենցիալ ՀՆԱ-ի աճն այնքանով, որ ծախսերի և պոտենցիալ ՀՆԱ աճերի հարաբերակցությունը գերազանցում է բազիսային ժամանակաշրջանի ծախս/ՀՆԱ ցուցանիշը (ծախսերի ազդակը դրական է), ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա ընդլայնող է (չափից շատ ենք խթանում ամբողջական պահանջարկը) և հակառակը՝ եթե ծախսերի և պոտենցիալ ՀՆԱ աճերի հարաբերությունը ավելի փոքր է, քան բազիսային ժամանակահատվածի ծախս/ՀՆԱ ցուցանիշը, ապա նախատեսվածից քիչ ենք խթանել ամբողջական պահանջարկը, քաղաքականության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա զսպող է:

Հարկաբյուջետային ազդակը վերը նշված երկու ազդակների հանրագումարն է և բնութագրում է կառավարության հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա: Ազդակը չեզոք է, երբ այն զրո է կամ ձգտում է զրոյի, այսինքն պետությունը տնտեսությունից հավաքագրում է այնքան եկամուտ, որքան հնարավոր է փաստացի ՀՆԱ-ի տվյալ աճի պայմաններում և միաժամանակ կատարում այնքան ծախս, որքան անհրաժեշտ է պոտենցիալ ՀՆԱ աճի տվյալ մակարդակի ապահովման համար, արդյունքում ամբողջական պահանջարկ չի խթանում: Եթե հարկաբյուջետային ազդակը դրական է, ապա պետությունը իր ծախսային և (կամ) եկամտային քաղաքականություններով խթանում է ամբողջական պահանջարկը և հակառակը:

Նշենք որ ֆիսկալ ազդակի բազիսային մեթոդով հաշվարկների ժամանակ որպես բազիսային ժամանակաշրջան ընտրվել է 1996թ-ի չորրորդ եռամսյակը: Դա պայմանավորված է նրանով, որ այս եռամսյակում ձևավորված փաստացի ՀՆԱ-ն մոտ է եղել իր պոտենցիալ մակարդակին, իսկ եկամուտներ/ՀՆԱ և ծախսեր/ՀՆԱ ցուցանիշները օգտագործվել են ցիկլայնորեն չեզոք բյուջեն սահմանելու համար, այսինքն յուրաքանչյուր ժամանակաշրջանում բյուջետային դիրքը համեմատվել է այս ժամանակաշրջանի բյուջետային դիրքի հետ: Անհրաժեշտ է հիշել, որ է ժամանակաշրջանում ֆիսկալ քաղաքականությունը կարող է լինել ընդլայնողական՝ համեմատած բազիսային ժամանակաշրջանի հետ, եթե նույնիսկ կատարվել են ֆիսկալ խիստ կարգավորումներ, այսինքն դեֆիցիտի կտրուկ կրճատում՝ համեմատած t-1 ժամանակաշրջանի հետ:

- Ֆիսկալ ազդակների հաշվարկման երկրորդ մեթոդը, ինչպես արդեն նշվեց, **Դանիական մեթոդն է**, ըստ որի ազդակի հաշվարկներում որպես բազիսային տարի ընդունված է նախորդ տարին: Այս մեթոդի առավելությունն այն է, որ այստեղ վերանուն է օպտիմալ բազայի ընտրության վիճելի հարցը՝

$$(5) \quad FI = (\Delta G - nG - 1) - [\Delta T - (\Delta Y/Y - 1)T - 1]$$

որտեղ $n = \Delta PY/PY - 1$ պոտենցիալ ՀՆԱ-ի աճն է: Բանաձևը հարաբերելով նախորդ տարվա ՀՆԱ-ին և վերադասավորելով, ստանում ենք՝

$$(6) \quad FI/Y - 1 = (\Delta G/G - 1 - n)g^* - (\Delta T/T - 1 - \Delta Y/Y - 1)t^* \quad \text{որտեղ}$$

$$g^* = G - 1/Y - 1, \quad t^* = T - 1/Y - 1$$

Ինչպես երևում է, (5)-րդ և (6)-րդ բանաձևերը նույնն են ինչ բազիսային մեթոդով հաշվարկված ազդակներինը, միայն այստեղ բազիսային $g0$ և $t0$ ցուցանիշների փոխարեն օգտագործված են նախորդ տարվա g^* և t^* ցուցանիշները: Փաստորեն այս երկու բանաձևերը մեկնաբանում են բյուջեի հաշվեկշռի փաստացի փոփոխությունը նորմատիվային չեզոք Նորմատիվային չեզոք բյուջեն վերցված է այն ժամանակահատվածի բյուջեն, որի նկատմամբ կատարվում է համեմատությունը, ընդ որում ընդունված է այդ ժամանակահատվածում բյուջեն ցիկլիկայնորեն չեզոք, իսկ եկամուտների և ծախսերի աճերի մակարդակները՝ նորմատիվային մակարդակ: **հաշվեկշռի փոփոխության նկատմամբ:**

Հարկ է նշել, որ տեսության մեջ ֆիսկալ ազդակները տարանջատվում են ակտիվային (ծախսային) և պասիվային (եկամտային) բաղադրիչների: Դա բացատրվում է նրանով, որ ցանկացած երկիր ամբողջական պահանջարկի վրա ավելի շուտ ազդում է ծախսային մասով, քան եկամտային, այսինքն այս գործընթացում ծախսերն ավելի ակտիվ են:

Անրադառնա՞նք նաև հետևյալ հարցերին՝

- ինչու՞ եկամուտների ազդակում օգտագործվում է փաստացի ՀՆԱ-ն, այլ ոչ թե պոտենցիալը և հակառակը՝
- ինչու՞ ծախսերի ազդակում օգտագործվում է ՀՆԱ-ի պոտենցիալ մակարդակը այլ ոչ թե փաստացին:

Սկսենք հարցի մեկնաբանումը ծախսերի ազդակի քննարկումից: Բանը նրանումն է, որ այստեղ դիտարկվում է ծախսերի այն անհրաժեշտ մակարդակը, որի պայմաններում կիսթանենք ամբողջական պահանջարկն այնքանով, որքան անհրաժեշտ է պոտենցիալ ՀՆԱ-ի ցանկալի մակարդակը ձեռք բերելու համար, այսինքն կատարված ծախսերի արդյունքում ստացված փաստացի ՀՆԱ-ն պետք է մոտ գտնվի իր պոտենցիալ մակարդակին:

Եկամուտների ազդակում կիրառված փաստացի ՀՆԱ-ի կիրառման պատճառը հիմնականում բացատրվում է նրանով, որ ընդհանրապես հարկերը, որոնց բաժին է ընկնում բյուջեի եկամուտների զգալի մասը, հավաքագրվում են փաստացի ձևավորված ՀՆԱ-ից: Այդ իսկ պատճառով եկամուտների աճը դիտարկվում է փաստացի ՀՆԱ համեմատությամբ:

2. Հարկաբյուջետային ազդակների գնահատականների կիրառումը ՀՀ-ում

Նյութում բոլոր երեք ազդակները (եկամտի, ծախսերի և հարկաբյուջետային) հաշվարկվել են՝ օգտագործելով 1996-1999թ-ի ՀՀ կառավարության, ՀՀ կենտրոնական բանկի և ԱՄՀ-ի համատեղ տնտեսական ծրագրի աղյուսակների կոնսոլիդացված Կոնսոլիդացված բյուջեն ներառում է պետական և համայնքային բյուջեները, ինչպես նաև կենսաթոշակային ֆոնդը բյուջեի եռամսյակային տվյալները, ընդ որում 1999-ի երրորդ և չորրորդ եռամսյակների համար վերցավծ են գնահատված ցուցանիշներ (առանց եզրափակիչ շրջանառության): Նշենք նաև, որ վերլուծություններ կատարելիս ի հայտ են եկել որոշ վիճակագրական բացթողումներ և թերություններ՝

Հարկաբյուջետային բազակների դադակներին մեքող
Եկամուտների ազդակը ՀՆԱ տոկոսներովԾախսերի ազդակը ՀՆԱ տոկոսներով Հարկաբյուջետային ազդակը
ՀՆԱ տոկոսներովԵկամուտների ազդակը ՀՆԱ տոկոսներովԾախսերի ազդակը ՀՆԱ
տոկոսներովՀարկաբյուջետային ազդակը ՀՆԱ տոկոսներով
Tim/GDPG imp/GDPfis imp/GDPTimp/YGimp/Yfis imp/GDP
199712.249-1.68260.570.875820.12260.99844
2-2.404-1.7924-4.20-3.29551-0.9606-4.25615
3-4.1772.1641-2.01-5.707782.4320-3.27579
4-4.7723.4591-1.31-4.772073.4593-1.31279
19981-4.178-0.2801-4.46-6.211121.3595-4.85166
2-0.7811.14750.37-1.232472.09680.86429
3-1.642-1.8241-3.47-2.05882-1.9911-4.04990
43.2373.24466.483.776292.61016.38637
199910.936790.24961.186410.936790.24961.18641
2-0.068871.19071.12187-0.068871.19071.12187
3-4.065776.35092.28512-4.065776.35092.28512
4-2.07466-3.4790-5.55366-2.07466-3.4790-5.55366

կիսմանը դրանցից մեկի՝ դանիական մեթոդով հաշվարկված ցուցանիշի տվյալների վրա, քանի որ, այնուամենայնիվ, մեր երկրում բազայի ճշգրիտ ընտրություն կատարելը որոշ առումով դժվար է, և դանիական մեթոդն ավելի օպտիմալ կլինի մեր տնտեսությունը բնութագրելու համար:

2.1 Եկամուտների Քաղաքականություն

Վերը բերված գրաֆիկից երևում է, որ եկամուտների ազդակներն ուսումնասիրվող ողջ ժամանակահատվածի ընթացքում եղել են բավականին անկայուն, ինչը մասամբ բացատրվում է հարկային օրենսդրության փոփոխություններով: Վերջինս նապատակադրված էր նաև տարվա ընթացքում բյուջեի կանխիկ հոսքերի հարթեցմանը (1997 թվականից բարձրացվեց հաստատագրված վճարների դերը, նույն թվականի հուլիսի 1-ից ներդրվեց սահմանի վրա, ինչպես նաև ըստ նշանակման կամ սպառման վայրի ԱԱՀ-ի և ակցիզահարկի զանձման մեխանիզմը նախկին “ըստ ծագման վայրի” մեխանիզմի փոխարեն: 1998թ-ին բարձրացվեց հարկային գործակալների դերը, ներդրվեց շահութահարկի ամսական կանխավճարների տարբերակը, 1998-ի փետրվարի 1-ից ուժի մեջ մտավ “Գույքահարկի մասին” նոր օրենքը և այլն):

1997թ-ի առաջին եռամսյակում գրանցվել է եկամուտների դրական, իսկ մնացած եռամսյակներում բացասական ազդակներ: Ընդհանուր առմամբ եկամտային քաղաքականությունը 1997թ-ին եղել է սեղմողական: Առաջին եռամսյակի եկամտի դրական ազդակը արդյունք է ոչ հարկային եկամուտների 4.55%-ով, իսկ օգտագործված ցուցանիշների տոկոսային փոփոխությունները տվյալ ցուցանիշների փոփոխություններն են ՀՆԱ նկատմամբ տոկոսներով:

Նվազման, որի հետևանքով բյուջեի եկամուտներն աճել են ընդամենը 0.32%-ով, մինչդեռ փաստացի ՀՆԱ աճը գրանցվել է 10%, ինչը ակնհայտորեն նախանշում է, որ եկամուտների անհրաժեշտ մակարդակը նշված ժամանակահատվածում չի հավաքագրվել: Մնացած երեք եռամսյակներում նկատվել է բյուջեի եկամուտների աճ համապատասխանաբար 6.51% երրորդ, 6.8% երրորդ և 6.49% չորրորդ եռամսյակներում: Երրորդ եռամսյակի համեմատաբար բարձր աճը բացատրվում է 1997թ-ի հուլիսի 1-ից ուժի մեջ մտած ավելացված և ակցիզային հարկերի ‘զանձում ըստ նշանակման վայրի’ սկզբունքի կիրառման, որի արդյունքում տարվա կտրվածքով այս հարկատեսակների ամենաբարձր աճերը գրանցվեցին երրորդ և չորրորդ եռամսյակներում (ԱԱՀ գծով՝ երրորդ եռամսյակում գրանցվել է 2.63% աճ, իսկ չորրորդում՝ 2.47% աճ):

1998թ-ի եկամտային քաղաքականությունը աչքի է ընկել իր խիստ տատանողականությամբ. առաջին երեք եռամսյակներում գրանցվել են եկամտի բացասական ազդակներ, ընդ որում մեծ է շեղումը առաջին եռամսյակում, իսկ չորրորդ եռամսյակում՝ դրական ազդակ: Առաջին եռամսյակում (չնայած որ առաջին եռամսյակը սովորաբար տնտեսական գործունեության ոչ ակտիվ շրջան է) նկատվել է պետքային եկամուտների 8.52% աճ անվանական ՀՆԱ 21% աճի պայմաններում նախորդ տարվա համեմատ, որից 7.11%-ը բաժին են ընկնում հարկային եկամուտներին, իսկ 1.41%-ը ոչ հարկային եկամուտներին: 1997 թվականի հարկային քաղաքականության մեջ տեղի ունեցած փոփոխությունները շարունակաբար գործեցին նաև 1998թ-ի ընթացքում իսկ, հարկերի հավաքագրմանն ուղղված հետևողական վարչարարական միջոցառումների կիրառումը նպաստեց հարկման բազայի մեծացմանը, ինչը մասնավորապես ակնհայտ է ԱԱՀ-ի գծով, որը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճել է 3.84%-ով: 1998թ-ի հաջորդ երկու եռամսյակներում գրանցվել է բյուջեի եկամուտների համեմատաբար ցածր աճեր համապատասխանաբար 4.64% և 4.29%, որոնց արդյունքում տվյալ եռամսյակների բացասական ազդակների բացարձակ արժեքներն ավելի ցածր են քան առաջին եռամսյակում: Ինչ վերաբերվում է չորրորդ եռամսյակին, ապա այս ժամանակահատվածում բյուջեի եկամուտների –1.1%-ով նվազումը պայմանավորված էր հիմնականում ներմուծման ծավալների նվազմամբ նախորդ տարվա համեմատ, (մասնավորապես նվազել է ԱԱՀ-ը 0.9%-ով և ակցիզահարկը 0.57%-ով, որոնց հարկման բազան բավականին մեծացել էր սահմանի վրա հարկման սկզբունքի կիրառմամբ): Բացի այդ որոշակի ազդեցություն ունեցավ նաև այս եռամսյակում

ստացված կառուցվածքային բարեփոխումների վարկը, որը հնարավորություն ստեղծեց ծախսերի որոշ մասը արտաքին աղբյուրների հաշվին ֆինանսավորելու:

1999թ-ը ևս զերծ չմնաց եկամտային քաղաքականության տատանումներից, ինչը մասնավորապես արդյունք էր ծախսերի ֆինանսավորման արտաքին աղբյուրների ուշացման և դրա հետևանքով բյուջեի եռամսյակային ծրագրերի ճշգրտման, որի հետևանքով առաջին և երկրորդ եռամսյակներին ֆինանսավորման հիմնական բեռն ընկավ ներքին աղբյուրներից ստացվող բյուջեի եկամուտների վրա: Առաջին եռամսյակում բյուջեի եկամուտների ծրագրավորված 44 մլրդ դրամի դիմաց ապահովվել է 42 մլրդ դրամի մուտք, սակայն եկամուտների ազդակը գրանցել է դրական ցուցանիշ, ինչը հիմնականում արդյունք է նախորդ տարվա այս ժամանակահատվածում հավաքագրված խոշոր դրամական մուտքերի (նախորդ տարվա համեմատ բյուջեի եկամուտներն աճել են ընդամենը 0.52%-ով): Ինչ վերաբերվում է երկրորդ եռամսյակին, ապա այս եռամսյակ ևս բյուջեի եկամուտների աճը մեծ չէ նախորդ տարվա նկատմամբ՝ համապատասխանաբար 1.7%: Հետաքրքրական է երրորդ եռամսյակի եկամտային քաղաքականության վարքագիծը: չնայած այս եռամսյակում հավաքագրված եկամուտների բարձր մակարդակի (հարկային եկամուտները կազմել են ծրագրի 102%-ը), որի արդյունքում ունեցել ենք եկամուտների դրական ազդակ, եռամսյակը աչքի է ընկել հարկային մուտքերի խիստ անհամաչափությամբ (եռամսյա եկամուտների 28.2%-ը հավաքագրվել է վերջին շաբաթում): Նշենք որ չորրորդ եռամսյակին բաժին է ընկել եկամուտների տարվա ծրագրի կատարման 33.4%-ը, որի ապահովման ներքո գարնցվել է բացասական ազդակ:

2.2 Ծախսային քաղաքականություն

Ծախսային քաղաքականությունը կապված բյուջեի եկամուտների անկանոն հոսքերի, ինչպես նաև ֆինանսավորման աղբյուրների սահմանափակվածության հետ ևս եղել է անկայուն:

1997թ-ի առաջին եռամսյակում ծախսային քաղաքականությունը եղել է չեզոք, երկրորդ եռամսյակում՝ զսպող և երրորդ-չորրորդում՝ ընդլայնող: Առաջին եռամսյակում ծախսերը համեմատած նախորդ տարվա առաջին եռամսյակին աճել են 3.13%-ով, սակայն այս եռամսյակում բավականին աճել է նաև պոտենցիալ ՀՆԱ-ն (6.19%): Երկրորդ եռամսյակում ծախսային քաղաքականությունը սեղմողական է եղել, ինչը մասնավորապես բացատրվում է նրանով, որ ծախսերի աճը այս եռամսյակում դիտվել է ընդամենը 2.79%, իսկ եռամսյակային փաստացի կատարված ծախսերը կազմել են եռամսյակային ծրագրի 86.7%-ը: Առաջին կիսամյակի ծախսային քաղաքականության նման վարքագիծը, արդյունք էր եկամուտների հավաքագրման ոչ բավարար մակարդակի և արտաքին ֆինանսավորման ուշացման: Երրորդ և չորրորդ եռամսյակներում ծախսերն աճել են համապատասխանաբար 5.96% և 7.3%-ներով: Երրորդ եռամսյակում կառավարությունը գերակատարել է իր եռամսյակային ծրագիրը 103%-ով (ծրագրով նախատեսված 52.861 մլրդ դրամի դիմաց գրանցվել է փաստացի 54.438 մլրդ ծախս), ինչի արդյունքում էլ գրանցվել է դրական ազդակ: Այս կիսամյակին նաև բաժին ընկավ կառուցվածքային բարեփոխումների վարկի (SAC)-ի ստացումը, ինչը ընդլայնեց կառավարության հնարավորությունները ֆինանսավորելու ծախսերը:

1998թ-ի առաջին երկու եռամսյակներում ծախսային քաղաքականությունը չարունակեց մնալ ընդլայնողական: Նշված եռամսյակներում բյուջեի ծախսերը նախորդ տարվա համեմատ աճել են համապատասխանաբար՝ առաջին եռամսյակում 4.15% և երկրորդ եռամսյակում՝ 5.48%: Այս կիսամյակում ծախսերի ֆինանսավորման արտաքին աղբյուրների սահմանափակվածության հետևանքով, ծախսերը ֆինանսավորվել են հիմնականում ներքին աղբյուրների հաշվին, մասնավորապես հարկային մուտքերի բարձր մակարդակի ապահովման շնորհիվ (դա է վկայում նաև այս կիսամյակում եկամուտների բացասական ազդակը): Նշենք որ, որոշակիորեն ընդլայնեց ծախսերի ֆինանսավորման կառավարության հնարավորությունը ԿԲ-ի կողմից փոխանցած 7.9 մլրդ շահույթը: Նշենք նաև, որ ի տարբերություն առաջին եռամսյակի երկրորդ եռամսյակում բյուջեն ունեցել է -9.7 մլրդ դեֆիցիտ (առաջին եռամսյակում ունեցել ենք 3.2 մլրդ ավելցուկ ի հաշիվ կը կողմից մարտի 31-ին փոխանցած 5.4 մլրդ շահույթի), որն ամբողջապես ֆինանսավորվել է ներքին աղբյուրների հաշվին և որի հետևանքով այս եռամսյակում ծախսերի աճը, հետևաբար և ազդակի ցուցանիշն ավելի

մեծ է եղել քան առաջին եռամսյակում, չնայած որ եկամուտների բացասական ազդակներն առաջինում ավելի մեծ են, քան երկրորդում: Երրորդ եռամսյակում ծախսերը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ աճել են ընդամենը 2.04%-ով, ինչը ևս հիմնականում ֆինանսավորվել է ներքին աղբյուրների հաշվին: Ընդհանուր առմամբ պետությունից ծախսողական քաղաքականությունն առաջին ինն ամիսների ընթացքում, միջոցների սահմանափակվածության պայմաններում, ընթացել է տարեկան ծրագրի համեմատ փաստացի ընթացիկ ծախսերի 62.3% և կապիտալ ծախսերի 45.9% ֆինանսավորման ուղղությամբ, որի արդյունքում ծախսերի տարեկան մակարդակի կատարման լարվածությունը տեղափոխվեց չորրորդ եռամսյակ, ինչպես նաև արտաքին աղբյուրների ստացմանը զուգընթաց ծախսերի հիմնական մասն իրականացվեց չորրորդ եռամսյակում (տարեկան կատարված ծախսերի 37%-ը կատարվեց այս եռամսյակում), որի արդյունքում չորրորդ եռամսյակում գրանցվել է ծախսերի համեմատաբար բարձր դրական ազդակ:

1999թ-ին ՀՀ ծախսային քաղաքականությունն աչքի է ընկել իր խիստ տատանողականությամբ, ինչը բացատրվում է տարվա առաջին կիսամյակում ծախսերի թերկատարմամբ և դրա հետևանքով տարվա մնացած եռամսյակների ծրագրային ցուցանիշների ծձգրտումներով (հիշեցնենք, որ 1999թ-ի երրորդ և չորրորդ եռամսյակների տվյալներում օգտագործված են գնահատված ցուցանիշներ թվերը): Առաջին և երկրորդ եռամսյակներում գրանցված ծախսերի բացասական ազդակները արդյունք էին հիմնականում ընթացիկ ծախսերի 1.3%-ով և 0.8%-ով նվազման: Ընդհանուր առմամբ այս կիսամյակում կատարվել է ծրագրով նախատեսված կիսամյակային ծախսերի 83.2%-ը: Երրորդ եռամսյակում պետական բյուջեի ծախսերը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ աճել են 30.6%-ով և կազմել ՀՆԱ 20.3%-ը՝ նախորդ տարվա 17.2%-ի դիմաց, որը պայմանավորված էր նաև նշված եռամսյակում կառուցվածքային բարեփոխումների վարկի միջոցներից ծախսերի մի մասի ֆինանսավորմամբ: Արդյունքում՝ չորրորդ եռամսյակին բաժին ընկավ տարեկան ծախսերի 36.7%-ի կատարումը: Ինչ վերաբերվում է ծախսերի նաման մակարդակի պայմաններում ազդակի փոքր դրական ցուցանիշին, ապա դա հիմնականում արդյունք է նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածում կատարված խոշոր ծախսերի:

2.3 Հարկաբյուջետային քաղաքականություն

1997-1999թ-ը ընկած ժամանակահատվածում պետության վարած ծախսային և եկամուտային քաղաքականությունները դիտարկելուց հետո ընդհանուր գծերով ներկայացնենք պետության հարկաբյուջետային քաղաքականությունը նշված ժամանակաընթացքում: Նշենք, որ այս ժամանակահատվածում պետության վարած հարկաբյուջետային քաղաքականությանը հիմնականում հատկանշական է եղել կոշտ բնույթը, ինչը մասնավորապես իր ազդեցությունը թողեց նաև 1998թ-ի սղաճի ծրագրային մակարդակի ապահովման վրա: Ըստ ազդակների դրսևորած ցուցանիշների նշված քաղաքականությունն ընդլայնող եղել է միայն 1997թ-ի առաջին, 1998 թվականի երկրորդ և չորրորդ, ինչպես նաև 1999թ-ի առաջին և երրորդ եռամսյակների ընթացքում: 1998թ-ի չորրորդ և 1999թ երրորդ եռամսյակների դեպքերում առկա են նախորդ եռամսյակներում ծախսերի ծրագրային ցուցանիշների թերկատարում, և դրա հետևանքով ծրագրային ցուցանիշների ապահովման լարվածության տեղափոխում այս եռամսյակներ, ընդ որում 1998թ-ի չորրորդ եռամսյակի հարկաբյուջետային քաղաքականության ընդլայնողական բնույթը արդյունք է եղել նաև եկամուտների ընդլայնող քաղաքականության (նշված եռամսյակի ծրագրավորված 66 մլրդ եկամուտների դիմաց փաստացի ունեցել ենք 59 մլրդ եկամուտ), այսինքն ծախսերի ֆինանսավորման մեջ մեծ կշիռ են ունեցել արտաքին աղբյուրներից ստացված միջոցները (մասնավորապես կառուցվածքային բարեփոխումների վարկը): Մնացած բոլոր դիտարկվող ժամանակահատվածներում հարկաբյուջետային քաղաքականությունը եղել է սեղմող, մասնավորապես եկամտային քաղաքականության սեղմողական բնույթի պատճառով, ինչն առավել մեծ է եղել 1998թ-ի առաջին եռամսյակում: Ընդհանուր առմամբ ուսումնասիրվող երեք տարիների ընթացքում էլ

առակա է քաղաքականության միևնույն սցենարը, այն է առաջին կիսամյակին ծրագրի թերկատարում և տարեկան ծրագրի կատարման լարվածության տեղափոխում երկրորդ կիսամյակ,ինչը բնականաբար լարվածություն է ստեղծում նաև դրամավարկային ցուցանիշների,հետևաբար նաև սղաճի ծրագրային ցուցանիշի ձևավորման բնագավառում: